

М. О. Камінська,

Київський національний лінгвістичний університет, м. Київ

ІМПЛІЦИТНА ОЦІНКА У ФОКУСІ СУЧАСНИХ ДИСКУРСИВНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У статті розглянуто поняття імпліцитної оцінки через призму сучасних досліджень лінгвістики. Велика увага приділяється поняттю імпліцитності, що охоплює різні мовознавчі аспекти, виявлено декілька підходів тлумачення сутності мовленнєвого імпліціювання, кожний з яких має як об'єкт дослідження різні аспекти багатопланового явища опосередкування, які, таким чином, доповнюють один одного.

Ключові слова: оцінка, імпліцитна оцінка, імпліцитність, пресупозиція, інференція, іллокутивна сила.

В статье рассмотрено понятие имплицитной оценки через призму современных исследований лингвистики. Большое внимание уделяется понятию имплицитности, охватывающее различные языковедческие аспекты; выявлено несколько подходов толкования сущности речевого имплицитования, каждый из которых имеет в качестве объекта исследования различные аспекты многопланового явления опосредования, которые, таким образом, дополняют друг друга.

Ключевые слова: оценка, имплицитная оценка, имплицитность, пресуппозиция, инференция, иллокутивная сила.

The article deals with the notion of implicit evaluation through the prism of contemporary linguistics researches. Much attention is paid to the notion of implicitness which covers various aspects of linguistics. Several approaches of interpretation of the notion implicitness are also revealed, which complement each other and therefore help to formulate the definition of implicit evaluation.

Key words: evaluation, implicit evaluation, implicitness, presupposition, inference, illocutionary force.

Мовленнєва діяльність людини є невід'ємною частиною її загальної діяльності та однією із найважливіших умов самогo життя людини. Це пояснює інтерес лінгвістів до процесу мовлення та здатності розуміти та використовувати мову для вираження нашого ставлення до оточуючого світу та впливу на інших носіїв мови. Оцінка виступає обов'язковим елементом пізнання, що ґрунтується на ціннісному підході до суспільства, без якого неможлива діяльність та життя людини як істоти, що має потреби, інтереси, цілі. Вона виступає, з одного боку, мірилом найважливіших аспектів життєвого хаосу людини та, з іншого, відображенням механізмів світосприйняття, оскільки, як зазначає Н. Д. Арутюнова, «природа оцінки завжди відповідає природі людини», «оцінка представляє Людину як ціль, до якої звернений світ» [1, с. 58].

Лінгвістичні розвідки вітчизняних та зарубіжних мовознавців спрямовані на різнобічне вивчення аспектів оцінки та оцінного значення: оцінної модальності та логіки оцінок (Н. Арутюнова, О. Вольф, О. Івін, М. Ляпон та ін.); функціональної природи оцінки та її функцій у структурі висловлення та цілого тексту (О. Вольф, В. Гак, С. Дорда, І. Рахманова та ін.); семантико-прагматичних особливостей реалізації оцінного значення (Н. Арутюнова, Т. Космеда, Т. Маркелова, З. Фоміна та ін.); оцінки як типу мовного значення та співвідношення емоційного й оцінного компонентів у структурі значення (І. Арнольд, І. Стернін, В. Телія, В. Шаховський та ін.); мовних засобів вираження оцінки (Н. Бойченко, Т. Вендіна, Б. Коваленко, Н. Падич та ін.). Так, у сучасному мовознавстві поняття «оцінка», «оцінний», «оцінність» є загальноживаними по відношенню до різних галузей мовознавства (морфології, синтаксису, семасіології, прагматики). Висунення антропоцентричного фактора та актуальність дослідження мови як соціально – обумовленого явища привели до визначення оцінки як окремого аспекту прагматики. Незважаючи на велику кількість досліджень, присвячених цьому явищу, дослідження поняття оцінки і досі викликає інтерес науковців.

У фокусі нашої уваги – явище імпліцитної оцінки, яке, в основному, досі лишається поза увагою дослідників. Вивчення мови як діючої, функціонуючої системи, типологічні дослідження когнітивного характеру, а також психолінгвістичні дослідження одиниць і категорій різних мовних рівнів підтверджують той факт, що мова є такою системою, у якій постійно здійснюється органічний баланс експліцитних та імпліцитних засобів. Останні не є інформацією, що являє собою щось другорядне або випадкове. Імпліцитні мовні засоби виявляються як закономірна, істотна, властива мові форма функціонування та є **актуальними** в генезі сучасних лінгвістичних студій. Таким чином, **метою** статті є тлумачення поняття «імпліцитна оцінка» у межах сучасних дискурсивних теорій та надання йому чіткого лінгвістичного визначення.

Для того, щоб зрозуміти та окреслити термін імпліцитна оцінка, звернемось до поняття імпліцитності. Усвідомлення того, що ми розуміємо з окремого висловлення значно більше інформації, ніж міститься в ньому як у мовному утворенні, привернуло увагу лінгвістів до проблеми імпліцитності. Ціла низка лінгвістичних розвідок відзначає, що імпліцитний характер висловлення відображає асиметрію форми та змісту та невідповідність категорій мови та форм мислення. Асиметрія відношень між одиницями плану змісту та одиницями плану вираження є одним із проявів прихованих, імпліцитних категорій мовлення.

Мовна імпліцитність – явище багатовимірне та неоднозначне, яке охоплює різні мовознавчі аспекти. Численні лінгвістичні наукові праці багатьох дослідників, серед яких В. Х. Багдасарян, Ф. С. Бацевич, В. Н. Мороз, К. А. Долінін, В. А. Кухаренко, М. В. Нікітін, О. М. Старикова, що свідчить про важливість цього явища й зацікавленість, яку воно викликає через складність семантичного складу та неоднорідність способів реалізації у мові й мовленні. Через те, що не існує загального розуміння імпліцитності в лінгвістиці, науковці висловлюють різні точки зору щодо цього питання. Аналіз вітчизняного та зарубіжного доробку виявив декілька підходів тлумачення сутності мовленнєвого імпліціювання, кожний з яких має як об'єкт дослідження різні аспекти багатопланового явища опосередкування, які, таким чином, доповнюють один одного.

Питання імпліцитності як мовного феномену був поставлений в граматиці раніше, ніж в інших розділах науки про мову [Кацнельсон, 1972; Уорф, 1972; Шендельс, 1977; Бондарко, 1978, 1984, 2006]. Імпліцитність розглядається в граматиці з точки зору імпліцитної предикації як семантично немаркована категорія; як обмеження, які накладаються на мовну конструкцію у зв'язку з невираженістю її граматичного аспекту. Б. Уорф виділяє приховані категорії, що не отримали формального вираження в складі висловлення, та відкриті категорії, що мають формальне вираження в кожному реченні, до якого входить член цієї категорії. Імпліцитними категоріями вчений називає інтразитивне англійське дієслово та іменник [25].

О. М. Старикова називає імпліцитність «формальною невираженістю елементів чи ланок глибинної структури висловлення» [17]. Дослідниця встановила фонетичні, лексичні та граматичні індикатори імпліцитних структур, які сигналізують про семантичний розподіл висловлювання, тобто про наявність імпліцитних варіантів його смислу. В працях О. М. Старикової імпліцитне, невиражене постає як частина змісту закінченої за своєю формою мовної структури. Вчена вважає, що

вирішальна роль у виявленні прихованих категорій належить смислому фактору, тобто коли лексичні значення слів і їх взаємодія в реченні сигналізують про наявність імпліцитних ланок [17, с. 21–22]. Погоджуючись з цією точкою зору, Н. А. Некрасова уточнює, що твердження відповідає дійсності в тих випадках, коли імпліцитність не відбивається на граматичних властивостях речення, тобто коли формально речення є повним, а в смисловому плані має імпліцитні пропозиції, легко відновлювані в мозку реципієнта [13, с. 14].

Прихильники генеративно-перформативного підходу, пов'язаного з використанням правил синтаксису та семантики для генерування та інтерпретації мовленнєвих актів, вважають, що прямий і непрямий мовленнєві акти беруть початок з однієї глибинної структури, у складі якої є перформативне абстрактне дієслово з певними актантами, яке і визначає типи мовленнєвих актів [5, с. 62]. Так, Дж. Росс пояснює здійснення двох мовленнєвих актів при вимовлянні висловлення *I want you to tell me when dinner will be* дією формального правила shifting, яке виділяє дві іллокутивні сили – констатуючу певний факт об'єктивної реальності і питальну [24, с. 250]. Дж. Катц, П. Постал, Б. Фрейзер дотримуються дещо іншої точки зору, а саме, що імпліцитність є результатом збігу двох різних глибинних структур [21, с. 19]. Дж. Фодор розвиває цю концепцію та вважає, що для визначення іллокутивних сил речень необхідно розробити систему правил, які можна прикласти до глибинної структури, які потім конкретизуються лексичними одиницями, що наповнюють синтаксичну структуру. За допомогою цих правил простежується дериваційна історія глибинних структур і роз'яснюються збіг їх поверхневих реалізацій [20, с. 26].

Дослідження в області синтаксичної семантики довели, що імпліцитність характерна одиницям семантичного та лексичного рівнів. О. В. Бондарко поділяє імпліцитність на системно-мовну та мовленнєву (або ситуативну). Системно – мовна імпліцитність обумовлена особливостями системної організації значень у даній мові, які в свою чергу відображають психологічну реальність розумового та емоційного життя людини (а саме тісний зв'язок між експліцитною та імпліцитною формами знання) [6, с. 24]. Вчений пов'язує системно – мовну імпліцитність зі ступенем актуалізації граматичної семантики (семантичні категорії, що являють собою смислові інваріанти високого рівня узагальнення – аспектуальність, темпоральність, модальність, персональність, посесивність і т. д.). Такої ж думки дотримується М. В. Нікітін, вказуючи, що слово – це назва загального і найменування конкретного водночас. У конкретному вживанні слова в ньому присутнє загальне, а узагальнене використання імплікує конкретність [14, с. 112]. В концепції О. О. Залевської «ланцюжки опосередкованих імплікацій лежать в основі упорядкованості знань в інформаційній базі людини» [10, с. 109]. Характер зв'язків в межах асоціативного поля лексичної одиниці залежать від ступеня імпліціювання одного слова іншим. Мовленнєва (або ситуативна) імпліцитність (за класифікацією О.В. Бондарко) передбачає смисл, що випливає з мовленнєвої ситуації та відповідної ситуативної інформації в її зв'язках зі значеннями, вираженими за допомогою мовних засобів [6, с. 24]. Таким чином, поняття ситуативної імпліцитності можна вважати тотожним поняттю імпліцитний смисл. Компонентами імпліцитного смислу О. В. Бондарко називає наступні: 1) мовний зміст висловлення; 2) контекстуальна інформація; 3) ситуативна інформація; 4) фонові знання; 5) прагматичні елементи дискурсу [6, с. 24].

Іншу класифікацію запропонували Б. Хоумер та Дж. Ремзі, які розрізняють структурну, функціональну та процедурну імпліцитності. Структурна імпліцитність пов'язана із семантикою мови, функціональна залежить від контексту та синонімічна вивідним пропозиціям, що містить імпліцитну базу пропозиції. Процедурно імпліцитністю вчені називають таку інформацію (правило або концепт), що імпліцитно міститься в будь-якій процедурі (наприклад, вроджені знання дітей) [18, с. 770]. Названа класифікація корелює із запропонованим О. В. Бондарко поділом на системно-мовну та мовленнєву (ситуативну), адже говорячи про системну імпліцитність Б. Хоумер та Дж. Ремзі мають на увазі системно-мовну, а функціональна відповідає мовленнєвій імпліцитності в термінах О. В. Бондарко.

Існує також думка, особливо поширена в зарубіжній лінгвістиці, згідно з якою імпліцитність ототожнюється з пресупозиціями. Пресупозиція являє собою певний елемент загальних знань мовця і слухача. Велика кількість досліджень присвячена пресупозиціям, що виражають логічні категорії висловлювання. Іноді явище пресупозиції відносять до конотативних елементів речення. Наприклад, Дж. Лакофф вважає, що речення включає твердження (assertion) і пресупозицію (presupposition) [22, с. 597].

Вітчизняна наука трактує пресупозицію як «елемент загального знання мовця і слухача» [15, с. 101], «умови ефективності мовного акту» [2, с. 88], «загальну схильність до сприйняття нової інформації» [11, с. 137]. Розрізняють семантичну пресупозицію (визначається з точки зору умови істинності) та прагматичну пресупозицію, що в широкому сенсі розуміється як відношення між мовцем та доречністю висловлення в контексті. На функціонування пресупозиції в ролі індикатора імпліцитного смислу вказує Л.Р. Безугла [4, с. 256]. Проте має місце також точка зору, згідно з якою імпліцитність не тотожна явищу пресупозиції. Г. І. Приходько відмічає, що пресупозиція служить підґрунтям для вираження того, що не може бути повно і точно висловлене прямо. У такий спосіб пресупозиція пересікається з імпліцитністю як результат з причиною, при цьому пересікання локалізується в одному компоненті імпліцитності – в її мотивуючій основі [16, с. 144].

Когнітивна лінгвістика розглядає імпліцитність з точки зору інференції. Інференція визначається як розумова операція, в результаті якої людина здатна вийти за межі буквального / дослівного значення одиниць, розгледіти за розглянутими їм мовними формами більше змісту і визначити, що з них випливає, витікає, використовуючи досвід буденної свідомості [8, с. 33]. О. С. Кубрякова стверджує, що інференція пов'язана з припущеннями на базі наявного у людини досвіду, з його інтуїцією [9, с. 219]. На думку М. Макарова, на відміну від умовиводів, інференції можуть ґрунтуватися як на логічному висновку, так і на контекстній інформації, соціокультурних знаннях, нормах і принципах комунікативного впливу [11, с. 125]. Дж. Томас з позиції лінгвістичної прагматики вказує на відмінності між поняттями вивідного знання і імплікації. Авторка зазначає, що поширена плутанина термінів *to imply* і *to infer*. У семантиці *imply* означає формальний зв'язок між пропозиціями, тобто, наприклад, *She lives in London* імплікує *She lives in England*. Імплікувати – це натякати, непрямим способом вказувати на щось мовними засобами. Імплікація та інференція являють собою взаємопов'язаний процес, в якому імплікація обумовлює хід інференції слухача / читача [23, с. 175].

У прагматиці вивчення імпліцитної інформації передбачає використання терміну «імплікат». За Г. Грайсом, «імплікат» – це те, що імплікується. У подальших дослідженнях з проблем імплікації і інференції, виконаних з позиції когнітивно-дискурсивної парадигми, імплікат набуває знакової характер. Г. Г. Молчанова розглядає імплікат як умовну одиницю імпліцитного рівня, яка складається, в логічному плані, з вербально вираженого антецедента на експліцитному рівні, і консеквентна, що мається на увазі на імпліцитному рівні. Імплікати – це знаки, які вказують, на імпліцитну інформацію (імплікатури), що міститься в тексті, і є підставою для інферентного висновку. Імплікати активують у свідомості адресата певні концептуальні структури і вказують на ті ділянки концептуального змісту даних структур, в «межах» яких здійснюється пошук і виведення імпліцитної інформації [12, с. 18].

Таким чином, поняття імпліцитності охоплює різні явища як лінгвального, так і нелінгвального характеру. Таке широке тлумачення імпліцитності доводить, що чимало у вивченні цього явища лишається неясним та невизначеним. Вищокреслений матеріал свідчить про те, явище імпліцитності розглядається як у вузькому, так і у широкому розумінні, що пояснює розходження у вихідних положеннях лінгвістів. Ми погоджуємось із думкою Г. І. Приходько про доцільність термінологічного розмежування імпліцитності на лексико-граматичну (що відповідає тлумаченню імпліцитності у вужчому значенні та поширюється на різноманітні редукції у синтаксисі, невираженість лексико-граматичних категорій та імплікації, що є складовими семантики) та когнітивно-комунікативну імпліцитність, що є складною інтеракцією експліцитного значення висловлення та значущого фону мовлення. Остання передбачає приховане чи непряме вираження якогось значення й трактується як явище, що супроводжує мовленнєво-незрозумівий процес [16, с. 145].

Окресливши термін «імпліцитність», повернемося до поняття «імпліцитна оцінка». У загальному, дослідники трактують його як явно не виражене, приховане оцінне значення, присутнє у висловленнях. Особливий інтерес викликають оцінні висловлення, в яких відсутні експліцитні оцінні елементи, але які, все ж, несуть в собі оцінне значення, позитивне чи негативне. Враховуючи той факт, що оцінка виникає на підставі існуючої картини світу, характерної для конкретного соціуму, можна передбачити, що оцінний смисл таких висловлень змінюється залежно від ситуації та конкретних умов. Таким чином, оцінка виражається непрямо, будучи імпліцитним смислом висловлення, який стає зрозумілим лише у певному контексті та втрачає його в інших умовах або поза будь-яким контекстом. Знаходимо підтвердження нашому судженню у Л. Р. Безуглої, яка, розмежовуючи поняття експліцитного та імпліцитного мовленнєво-актових смислів вказує, що смисл висловлення є імпліцитним, якщо для його інтерпретації потрібен широкий контекст [3, с. 18].

Оскільки імпліцитна оцінна інформація декодується тільки в широкому комунікативно-прагматичному контексті, що складається з тісно взаємопов'язаних і взаємодіючих лінгвальних та екстралінгвальних факторів, Г. І. Приходько пропонує транспонувати визначення імпліцитної оцінки і на мовленнєвий акт в цілому. До лінгвальних факторів дослідниця відносить мікро- та макроконтест, а до екстралінгвальних такі чинники як а) фонові знання комунікантів, що включають до свого складу фрагменти «ціннісної картини світу» соціуму в цілому, й іншу аксіологічну фонову інформацію (культурно-історичну, професійну, вікову і т. д.) та б) елементи комунікативної ситуації.

Н. В. Гончарова, досліджуючи аксіологічну структуру англійського діалогічного дискурсу, зазначає, що в непрямих висловленнях іллокутивний ефект зумовлений прагматичним, а не прямим значенням останнього, тобто непрямі мовленнєві акти можна розглядати як мовленнєві дії, іллокутивна мета яких не знаходить прямого вираження в мовній структурі висловлення. Необхідною умовою існування непрямої оцінки є наявність додаткової іллокутивної сили, яка нашаровується на присутній іллокутивний зміст висловлення та взаємодіє з ним, тобто непрямі оцінні висловлювання містять принаймні дві іллокутивні сили: передає пропозиційний зміст речення та висловити позитивне або негативне ставлення мовця до певного об'єкта дійсності [7, с. 85]. Є. В. Милосердова називає такі мовленнєві акти синкретичними та розглядає їх як окремі випадки непрямої комунікації.

Більшість науковців схильні вважати, що основними причинами імплікування оцінки є соціокультурні фактори (вікові, соціальні відмінності), дотримання кооперативного стилю спілкування, пом'якшення категоричності висловлювання для досягнення комунікативних намірів, небажання розкрити свої істинні інтенції. В. В. Богданов стверджує, що мовленнєве імплікування сприяє підвищенню статусу адресанта перед адресатом і статусу адресата у своїх очах. Спілкування на імпліцитному рівні – це більш престижний вид вербальної комунікації, тому він широко застосовується серед освіченої частини населення [5, с. 21].

Отже, аналіз опрацьованого матеріалу дає змогу зробити висновок, що імпліцитні значення представляють собою важливий і невідмінний, інформаційно місткий компонент словесної комунікації. Імпліцитна оцінка є важливою складовою вербального спілкування, яка, доповнюючи експліцитні значення мовлення суб'єктивним ставленням адресанта до певного об'єкта дійсності, виписує їх у сукупну структуру комунікації. Таким чином, ми тлумачимо імпліцитну оцінку як додатковий оцінний смисл, що несе формально невиражену у семантиці мовного знака інформацію, співвідносну із фоновими знаннями комунікантів та широким контекстом спілкування.

Література:

1. Арутюнова Н. Д. Типы языковых значений: Оценка. Событие. Факт / Н. Д. Арутюнова – М. : Наука, 1988. – 341 с.
2. Арутюнова Н. Д. Понятие пресуппозиции в лингвистике / Н. Д. Арутюнова // Известия АН СССР. Серия литературы и языка. – М. : Изд-во АН СССР, 1973. – Т. XXXII. Вып. 1. – С. 84–89.
3. Безуглая Л. Р. Понятие «значение» и «смысл» в прагматическом дискурсе // Когнитивная, коммуникация, дискурс. – Харьков, 2012. – № 4. – С. 6–23.
4. Безуглая Л. Р. Вербализация имплицитных смыслов у немецкомовного диалогического дискурса: монография / Л. Р. Безуглая. – Харьков : Харьковський нац. ун-т імені В. Н. Каразіна, – 2007. – С. 332.
5. Богданов В. В. Мовне спілкування: прагматичні й семантичні аспекти / В. В. Богданов – Л. : Изд-во ЛГУ, 1990. – 88 с.
6. Бондарко А. В. Эксплицитность/имплицитность в общей системе категоризации семантики / А. В. Бондарко // Эксплицитность / имплицитность выражения смыслов. Калининград; Светлогорск. Российский государственный университет имени Иммануила Канта, 2006. – С. 21–24.
7. Гончарова Н. В. Аксіологічна структура англійського діалогічного дискурсу (на матеріалі художньої прози) [рукопис]: дис. канд. філол. наук: 10.02.04 / Гончарова Наталія Віталівна. – Київ, 2002. – 182 с.
8. Краткий словарь когнитивных терминов / [под ред. Е.С. Кубряковой] – М., 1996
9. Кубрякова Е. С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке. Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира / Е. С. Кубрякова – М. : Языки славянской культуры. – 2004. – 560 с.
10. Залевская А. А. Текст и его понимание / А. А. Залевская – Тверь: Твер. гос. ун-т, 2001. – 177 с.
11. Макаров М. Л. Основы теории дискурса / М. Макаров. – М. : ИТДГК Гнозис, 2003. – 280 с.
12. Молчанова Г. Г. Импликативные аспекты семантики художественного текста: автореферат дис... д-ра фил. наук: 10.02.19 / Г. Г. Молчанова. – М., 1990. – 48 с.
13. Некрасова Н. А. Имплицитность разноуровневых синтаксических конструкций в русском и английском языках: автореф. канд. филол. наук: 10.02.01 / Н. А. Некрасова – Ростов н/Д., 2003. – 24 с.
14. Никитин М. В. Основы лингвистической теории значения / М. В. Никитин – М., Либроком. – 2009. – 170 с.
15. Падучева Е. В. Понятие презумпции в лингвистической семантике / Е. В. Падучева // Семиотика и информатика. – М. : ВИНТИ, 1977. – Вып. 8. – С. 91–125.
16. Приходько Г. І. Оцінка і комунікація: посіб. для студентів та аспірантів / уклад. Г. І. Приходько. – Вінниця: Нова Книга, 2013. – 168 с.

17. Старикова Е. Н. Проблемы имплицитной номинации в современном английском языке: автореф. дис... д-ра филол. наук: 10.02.04: Киевский госуниверситет им. Т. Г. Шевченка. – К., 1976. – 41 с.
18. Bruce D. Homer & Jason T. Ramsay Making Implicit Explicit: The Role of Learning. Behavioral and Brain Sciences [Електронний ресурс] / В. D. Homer, J. T. Ramsay – Режим доступу : <http://www.staff.city.ac.uk/~sc318/PDF%20files/Hampton%20BBS%201999%20Dienes.pdf>
19. Fraser B. Hedged performatives / B. Fraser // Syntax and Semantics. – Vol. 3. Speech Acts // Ed. By P. Cole, J. L. Morgan. – New York : Academic Press, 1975. – P. 187–210.
20. Fodor J. D. Semantics: Theories of meaning in generative grammar. / J. D. Fodor. – Cambridge : Harvard Univ. press, 1980. – 225p.
21. Katz J. J. An integrated theory of linguistic descriptions / J. J. Katz, P. M. Postal. – Chicago (Mass.) : MIT, 1964. – 178 p.
22. Lakoff G. Linguistics and Natural Logic / G. Lakoff // Semantics of Natural Language (ed. by D. Davidson and G. Harman) – Dordrecht, Boston, 1972. – P. 545–665.
23. Thomas Jenny Meaning in interaction: An introduction to pragmatics / J. Thomas – New York : Longman, 1995. – 224 p.
24. Ross, John R On declarative sentences. / J. Ross // R. A. Jacobs & P. S. Rosenbaum (Eds.), Readings in English transformational grammar – Washington: Georgetown University Press, 1970 – P. 222–272.
25. Whorf B. L. Language, Thought and Reality [Електронний ресурс] / B. L. Whorf – Режим доступу : <https://archive.org/stream/languagethought00whorf#page/224/mode/2up>

УДК 811.11 (037)

А. В. Каныш,

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана, м. Київ

ЕВФЕМИСТИЧНІ ТРАНСНОМІНАЦІЇ В СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

У статті розглядаються мовні та позамовні чинники виникнення евфемістичних номінативних одиниць у словниковому складі німецької мови. Аналізуються структура, семантика, прагматичний потенціал даної групи лексики та демонструється її динамічний характер.

Ключові слова: евфемізм, номінація, позамовні чинники, словник, лексична одиниця, лексичне значення.

В статье рассматриваются языковые и внеязыковые факторы возникновения эвфемистических номинативных единиц в словарном составе немецкого языка. Анализируются структура, семантика, прагматический потенциал данной группы лексики и демонстрируется ее динамичный характер.

Ключевые слова: эвфемизм, номинация, внеязыковые факторы, словарь, лексическая единица, лексическое значение.

The article deals with linguistic and extralinguistic factors of emerging of euphemistic nominative units in the German language; it analyzes the structure, semantics and pragmatic potential of this group of vocabulary. Extralinguistic determination of euphemisms is a complex of intentions of social, psychological and cultural nature which promotes the replacement of «undesirable» name for a constant object or phenomenon. The reason for the use of euphemisms are pragmatic considerations of courtesy, decency, taboo principle, desire to disguise the negative nature of referents. The use of euphemisms in politics is dictated by the regulatory principle of influence on general reader. Factors relevant to euphemizing of linguistic units are belonging them to a certain lexical semantic group (eg. abstract nouns) and the amount of the semantic structure of the word (polysemantic words have more euphemistic potential.) Pragmatic intent of a communicator to cause a positive reaction in the recipient determines the appropriate repertoire of linguistic resources to achieve this goal. The positive effect of the statement which contains euphemism is achieved primarily due to the positive initial semantics of the word or its component which is selected by the speaker as a substitute of the direct referent name. Thus, in terms of evaluation, there is a significant overestimation of the marked object compared to its content. Positive semantics of individual words can provide positive pragmatic effect to the whole phrase. Lexical units borrowed from other languages can be used as euphemisms, due to their unclear semantics they are not always understood by native speakers. The euphemisms are characterised by their evanescence – through frequent use of transnominatation, the sign which was placed in its foundation ceases to be felt by the speaker and euphemism is becoming perceived as the main definition of the referent. As a result, the emergence of a new euphemism becomes apparent. The article gives examples of euphemisms which were used at different stages of the recent German history. Special attention is given to the research of the euphemisms which are frequently used in the socio-political sphere, the sphere of economics, advertising and etc. The theoretical conclusions concerning the functioning of such units in speech are illustrated with the actual linguistic material.

Key words: euphemisms, nomination, extralinguistic factors, vocabulary, lexical unit, lexical meaning.

Дослідження різних аспектів лексичної семантики залишається одним із центральних у лінгвістичній науці впродовж багатьох десятиліть. Серед мовних явищ, які традиційно викликають інтерес мовознавців та стають об'єктом розвідок у цьому руслі, є евфемізми. Їх дослідженню на матеріалі різних мов було присвячено, зокрема, роботи Н. М. Бердової, В. Б. Великогородої, Л. П. Крисіна, В. П. Москвіна та ін.

Досліджуючи евфемізми, неможливо обмежитися рамками самої мови, оскільки причинами виникнення того чи іншого евфемізму є не лише її внутрішньосистемні русійні механізми, але й, в значно більшій мірі, соціально-культурний фон, на якому виникає потреба в евфемізмах. **Метою** даної статті є визначення особливостей процесів евфемістичної трансномінації в сучасній німецькій мові, встановлення механізмів їх детермінованості позамовними чинниками, які є визначальним впродовж останніх десятиліть. **Матеріалом** даного дослідження слугують лексичні одиниці німецької мови, що використовуються у функції евфемізмів в суспільних дискусіях останніх років.

Вклад основного матеріалу. Екстралінгвістична детермінованість евфемізмів розкривається як комплекс інтенцій соціального, психологічного, культурного характеру, які стимулюють заміну «небажаного» позначувального при незмінному позначуваному [1, с. 7]. Приводом для їх вживання є прагматичні міркування ввічливості, благопристойності, принцип табування, бажання завуалювати негативну сутність денотата, про який іде мова тощо. На відміну від прямого найменування предмета чи явища в евфемістичній трансномінації, яка покликана знизити експресію та нейтралізувати емоційну напругу, на перший план висувуються другорядні ознаки позначуваного, а сама непряма назва набуває конотації евфемістичності. Наприклад: *vollschlanke, korpulente, mollige, figurenstarke Frau* або *Frau mit mehr Figur* замість *dicke Frau*; *der Appetitzügler* замість *das Entfettungsmittel*; *dritte Zähne* замість *knstliches Gebiss* (в мові преси, реклами) тощо.

Серед факторів, які є релевантними для евфемізації слова, В.І. Заботкіна виділяє такі: 1) належність слова до лексико-семантичної групи: серед евфемізмів переважають абстрактні іменники, оскільки абстрактність значення є сприятливою